

İhsan Abidin'in Gözlemlerine Göre Giresun Vilayetinde Ziraat (1922-1927)

Selahattin Tozlu

Dr, Atatürk Üniversitesi, K.K. Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler E.B.

stozlu69@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0299-5294>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	30.05.2021
Kabul Tarihi	15.06.2021
Yayın Tarihi	29.06.2021
Doi	10.52003/etut.2021.10

Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi

ETÜT, Sayı: 2, Haziran, 2021, Erzurum/TÜRKİYE

<https://dergi.erasurum.edu.tr/tarih>

According to the Observations of İhsan Abidin, Agriculture in the Province of Giresun

Selahattin Tozlu

Dr, Atatürk University, K.K. Faculty of Education, Department of Turkish and Social S.E.

stozlu69@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0299-5294>

ARTICLE INFORMATION

Article Types	Research Article
Received Date	30.05.2021
Accepted Date	15.06.2021
Date Published	29.06.2021
Doi	10.52003/etut.2021.10

Erzurum Technical University, Faculty of Letter, History Journal

ETUT, Issue: 2, June 2021, Erzurum/TURKEY

<https://dergi.erasurum.edu.tr/tarih>

İhsan Abidin'in Gözlemlerine Göre Giresun Vilayetinde Ziraat (1922-1927)

Selahattin Tozlu

Öz

Bu çalışma, İhsan Abidin'in 1922-1927 yılları arasında altı yıl Anadolu'da yaptığı gözlemlerde Giresun vilayetinin ziraatini içerir. Karadeniz bölgesinde yer alan Giresun vilayetinde hayvancılık ve buna bağlı olarak yaylacılık hakkında bilgi verilmiştir. Altı yıl boyunca yıllık izinlerini çalışarak geçiren İhsan Abidin, iki ayrı kitapta topladığı gözlemlerinde çok önemli “*yerel bilgiler*” vermektedir. Giresun havaisi ve iklimi hakkında bilgi verildikten sonra vilayet arazisinin durumu ve oluşumunu incelemiştir. Ziraat kısmında fındık ve mısır tarımı hakkında malumat verilmiştir. Genel ziraatın yanı sıra yöredeki “*yaylacılık*” ve “*koyunlar*” ile ilgili derlemeleri ise çok ayrı değerdedir. Makaleye, koyun ırklarından biri olan “*Karayaka koyun tacirleri ile ilgili bir padişah emri*” eklenmiştir. Çalışmada Karayaka koyunlarının et verimliliği, hastalıkları ve yetiştirme usulü hakkında da bilgi verilmiştir. Çalışmada İhsan Abidin'in verdiği bilgiler derleme yoluyla elde edilen bilgilerle notlandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Giresun Vilayeti, İhsan Abidin, ziraat, koyunculuk, Çepni, Erbaa Türkmenleri.

According to the Observations of İhsan Abidin, Agriculture in the Province of Giresun

Abstract

This study includes the agriculture of Giresun province in the observations made by İhsan Abidin in Anatolia for six years between 1922-1927. In the Giresun province located in the Black Sea region, information was given about animal husbandry and transhumance. İhsan Abidin, who spent six years working on his annual leave, gives very important “local information” in his observations he collected in two separate books. After giving information about Giresun area and climate, the situation and formation of the province land were examined. In the agriculture section, information is given about hazelnut and corn farming. In addition to general agriculture, his compilations about “transhumance” and “sheep” in the region are of very different value. One of the sheep breeds, “A sultan’s order regarding the Karayaka sheep traders” was added to the article. In the study, information was given about meat productivity, diseases and breeding method of Karayaka sheep. In the study, the information provided by İhsan Abidin was graded with the information obtained through compilation.

Key Words: Giresun, İhsan Abidin, agriculture, sheep breeding, Çepni, Erbaa Turkmens.

Sunuş

Kendi yazdığına göre 1922 yılından 1928 yılına kadarki altı yıllık bütün “memurluk izinlerini” Anadolu’da geçiren rahmetlik “İktisat Vekâleti Müsteşarı” İhsan Abidin, derlediği bilgileri birkaç kitap olarak bastırdı. Bu eserlerin ikisinde Giresun Vilayeti de vardır. Anadolu Ziraati ile ilgili eserindeki özel kısımdan ayrı olarak, bir de Anadolu koyunlarını anlattığı kitabında yöredeki “Karayaka koyunlarına” ait çok önemli gözlemler bulunur. Bu iki kitaptan Giresun ile ilgili kısımları buraya alınmıştır.

Giresun Havalisi¹

Vilayet sahilden itibaren yükselmeğe başlar. Nihayet “yayla mıntıkası” ortaya çıkar. En yüksek nokta 2.370 metre rakımlı “Bektaş Yayla Dağının Yörücek Tepesidir”. Sahilden yayla mıntıkasına kadar dokuz saatlik mesafedeki arazi meyillidir.

İklim

Vilayet kuzeyde olması ve açık bulunması dolayısıyla kışın soğuktur, rutubet çoktur. Dağlar kışın fırtınalı ve tipilidir. Yazları sisli ve yağmurludur.

Vilayetin arazisi “sahil”, “orta” ve “yayla” olarak üç kısma ayrılır. Sahil yazın sıcak, kışın mutedildir. Orta mıntika yazın mutedildir, kışın soğuktan pek müteessir değildir. Yayla kısmı ise kışın karla örtülüdür. Şiir gibi dağlar, deniz sahilinden azar azar yükselerek 2.000 metreye çıkarlar. Yaylanın en bilinen kısmı “Bektaş Yaylası”dır. 2.375 metre yüksekliğinde “Yörücek Dağı” vardır. Kışın kimse yaşamaz, sahil ve orta mıntika halkı ilkbahar ve yazı hayvanlarıyla birlikte buralarda geçirir. Yayla mıntıkası köylerinde hububat olarak arpa ve buğday ile kısmen yulaf ekerler. İklimi soğuk ve kışın dört beş metre kadar karla örtülü olduğundan, buralarda fındık ağacı çoğaltılamamıştır. Sahilden içeri doğru dokuz saat mesafeye kadar fındık ağaçları mevcuttur.

Sıcaklığın normale döndüğü mevsim sonbahardır. Senenin en az ortalama sıcaklığı 7-9, en yüksek sıcaklık ortalaması ise 22-25 derecedir. Genel olarak denilebilir ki Kasım (Teşrinisani) ayından Hazirana kadar geçen günler zarfında

¹ İhsan Abidin, *Anadolu Ziraat ve Yetiştirme Vaziyeti (Morfoloji, Kılmatoloji, Ziraat ve Yetiştirme Şerait-i Tabiiyye ve İktisadiyyesi, Anadolu Mecmua-i Hayvâniyyesinin Menşeleri ve Tasnifi)*, I, Resimli Ay Matbaası Türk Limited Şirketi, İstanbul 1928, s. 408-413.

yıllık yağmurun üçte biri toprağa düşer. Yazın şiddetli sıcaklar zamanında yağmurlar eksik olmaz.

Vilayetin iklimi özellikle meyve ağaçlarına, ikinci derecede de hububat ziraatine müsaittir. Yoğun buharlaşma dolayısıyla yayla mıntıklarına göre rutubetlidir. Senelik sıcaklık ortalaması 17 buçuk derecedir. Sahilde en sıcak günlerde güneşte sıcaklık 40 dereceyi geçmez.

Yağmurlar

Ağustosta 10 gün, Eylülde 4 gün, Ekim (Teşrinievvel) ayında 6 gün, Kasımda (Teşrinisani) 3 gün, Aralıkta (Kanunievvel) 3 gün, Ocakta (Kanunisani) 5 gün, Şubatta 9 gün, Martta 10 gün, Nisanda 6 gün, Mayısta yok, Haziranda 3 gün, Temmuzda bir gün ki bir yılda toplam 60 gün yağmur yağmıştır.

Rüzgârlar

Ağustosta 9 gün kuzey, Eylülde bir gün kuzey, Ekimde 7 gün kuzey rüzgârları esmiştir. Ağustosta bir gün karayel, Aralıkta yine bir gün karayel esmiştir.

Bir sene içinde 170 gün hava açık ve 196 gün kapalı geçmiştir.

Vilayetin Arazisi

Vilayette bataklık, göl ve suni çayırlar yoktur, mera vardır. Vilayetin yüzölçümü 4.900 kilometrekaredir. Yüzde hesabıyla arazinin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Yüzde 39 findıklık, yüzde 25 ormanlık (gürgen, meşe, çam, kara ve kızılâğaç, kestane, ihlamur, şimşir).

Yüzde 15 mera.

Yüzde 12 ziraate uygun arazi.

Yüzde 9 ziraate elverişli olmayan arazi.

Bu arazinin ekim dikim durumu da şöyledir:

420.000 dönüm ziraate uygun arazi; 40.000 dönüm mısır ekili arazi; 10.000 dönüm fasulye, pirinç, hububat ve sebzeçiliğe ayrılmış arazi; 370.000 dönüm boş arazi vardır.

Vilayet; sahil, orta ve yayla olmak üzere üç kısma ayrılır. Sahilde narenciyeden portakal, mandarin ve limon çok güzel yetişir. Orta kısımda

yetişmez. Sahil arazinin kumsalında sebze yapılmaktadır. Sahil ve orta kısımlarda fındık vardır. Yaylada fındık ağacı çok azdır. Yayla, hububatçı ve hayvancıdır.

Arazinin Oluşumu

Sahil kumsal olup, az kalkerli ve killidir. Orta mıntıklar fazla kireçlidir, killi ve kumludur. Yayla kısmı kireçli ve kısmen de kumludur. Ahali kumlu topraklara “*has*” diyor, zayıf topraklara ise “*ham*” diyor. Sahil mıntıkası yağmuru çok çabuk çeker. Orta kısma yağın yağmurlar, toprağı aşağılara doğru akıtır. Bu sebeple fındık ağaçlarının kökleri yüzeyseldir, derin değildir.

Vilayette birçok akarsu vardır. Batlama, Boğacık, Aksu, Danahit, Geleveran, Harşit, Çömlekçi, Görele, Çavuşlu, Eynesil gibi dereler vardır.

Ziraat

Giresun, fındık ve meyve ağacı mıntıkasıdır. Narenciye de iyidir. Yıllık 500.000 portakal dışarı gönderilir.

Yaylada hububat ziraati vardır. Buğday ve arpa ekilir. Arazi genellikle sis ve dumanla örtülüdür. Rutubet eksik değildir. İlkbahar zamanında fazla yağmur yağar. Güneş sığağından layıkıyla yararlanamaz. Dane, oluşacak sıcaklık bulamıyor. Kavusu (kabuğı) fazla bir mahsul oluyor. Civarındaki Şebinkarahisar ise tamamen hububatçı bir memlektir.

Yayla ahali, ziraatten istifade edemediği için doğal olarak hayvancılık yapmak zorunda kalıyor. Büyük ve küçükbaş hayvan yetiştirilmesi nispeten daha kârlıdır. Yaylada ortalama ekim miktarı 2.000-2.500 dönümdür.

Mısır ziraati de fazla gelişmiş değildir. Vilayet, 3.000.000 (üç milyon) kilo kadar mısır üretiyor, bu ise ihtiyacın yüzde 10 ile yüzde 15 kadarını karşılıyor. Bu mıntıkadaki mısır ziraati, Umumi Harp buhranı esnasında para etmeyen fındık yerine, gıdayı sağlayacak mısır ekimi yapılabilmesi için özellikle fındıklıkların bozulmasıyla artmıştır.

Vilayetin birinci derecede ziraati fındık, ikinci derecede mısır ve mısır tarlalarının içindeki fasulyedir. 200.000 kilo kadar pirinç üretilir. Nadas usulü geçerli değildir, doğal gübreden istifade edilmez.

Sodyum nitrat ve süper fosfat gübreleri ile tecrübe yapılmış, iyi netice alınmıştır. Tirebolu Kazasında “*ihya taş*”² adıyla potaslı taşlar köylüler tarafından

² *Derleme Sözlüğü*'nde “*ehya*” başlığı altında; “*toprak altından çıkan yumuşak, beyazımsı, yağlı ve tarlalara çok faydalı bir çeşit taş (Bulancağ-Giresun)*” diye derlidir. Tirebolulu tarihçi Ayhan Yüksel

gübre yerine tarlalara atılır. Arazinin dağlık ve taşlık olmasından dolayı henüz yaygınlaşmamıştır, ancak çıktığı yerde kullanılmaktadır.

Merkez, Görele ve Tirebolu adıyla üç kazadan oluşan vilayetin Görele Kazasında nahiye teşkilatı yoktur. Bu kazanın görülmeğe değer yaylası da yoktur. Tirebolu Kazasının Esbiye adlı bir nahiyesi vardır. Giresun (merkez) Kazasının ise Piraziz, Bulancak, Dereli, Yavuzkema1 ve Keşab adlarıyla beş nahiyesi vardır. Görele Kazası ahalisi hayvanlarını Görele ve Çanakçı Dereleri boyunca takiben Gümüşhane Vilayetinin “*Kalınçat Yaylasına*”, kısmen de kendilerine sınır olan Vakfıkebir Kazasının “*Sis Dağı Yaylasına*” çıkarırlar. Vilayet dâhilindeki yaylalara pek çıkmazlar ve esasen bunların hayvanları vilayetin diğer yerleri kadar çok değildir.

Merkez Kazasıyla Tirebolu Kazasında birçok yayla var ise de, düzgün ve bilinenleri Giresun’un Paşakonağı, Bektaş, Geğrez³, Kulakkaya, Çağman, Baybahan, Karagöl ve Tirebolu’nun Ağaçaş, Karaovacuk, Alağidere⁴, Çakrak ve Gâvurdağı Yaylalarıdır. Her yayla yedi (7) ilâ otuz (30) haneden ibaret “*birçok obayı*” ihtiva etmektedir. Halk bu obalarda Mayıs ayından itibaren Eylül ayına ve müsait olursa Ekim ve Kasım aylarına kadar kalır. Obalar genellikle birer kattır ve ahşaptan kabaca yapılmıştır. Bazı yerlerde ise yine bir kat olup taştan bina edilmiştir ve genelde tek odalıdır. Bazıları iki oda gibi yaparlar ki fırtınalı ve kötü havalarda danaları ve bazı büyükbaş hayvanları dam içinde muhafaza altına almış olurlar.

Bazı köylerin adlarıyla yaylalar var ise de çok sınırlıdır. Mesela Kümbet, Geğrez ve Çakrak bunlardandır. Kümbet ve Çakrak Köylerinin yaylaları köylerin yakınındadır.

Köyler birbirlerine düzgün olmayan ve engebeli yollarla bağlıdır. Fakat bu yollar yol değil, keçi yolu bir şeydir. Bu yollarda genellikle yaya ve katır bile zahmetle yürür.

Bey de şu bilgiyi bildirdi: “*Tirebolu’da bu taşta “ehya taşı” diyorlar. Herhalde tarlayı ihya ettiği için. Gübrenin olmadığı zamanda verimsiz tarlalara atılırdı. Yumuşak, beyaz bir görünümü vardır. Şu anda da var, ama artık kullanılmıyor*”. Ayhan Yüksel Bey’e teşekkür ederim.

³ Metinde “kef, kef, re, ze” harfleri ile yazılı olan bu adın, “Geğrez (Geyrez)” olduğu; bazı yerleşmelerde değişerek zamanla “Kavraz” halini aldığını bildiren yöre araştırmacısı Mevlüt Kaya Bey’e teşekkür ederim. Bu adın değişik bir ikizi de Gümüşhane’nin Yağmurdere’sinde vardır ve köye “Kavraz” denmektedir. Bu adın “Gavraz, Gabras, Kavras” şekilleri de vardır.

⁴ Metinde “Alağidere” olarak açık yazılmış olduğu için böyle okudum. 1935 Giresun Vilayeti yazımında da “Alağidere” şeklindedir. Ancak, burasının en eski ve doğru hali “Elevidere” olarak halk arasında yaşamaktadır. Sonki halk söyleşi, “Alevidere” demek olup, şüphesiz Çepni Türklerine işaret etmektedir.

Giresun Vilayetinde senenin her mevsiminde hayvan ve hayvan ürünleri, Giresun iskelesi vasıtasıyla ihraç edilir. Bunların bir kısmı Şebinkarahisar'dan, bir kısmı da Kemaliye, Divriği, Refahiye ve Arapgir gibi İç Anadolu'dan çıkarak Şebinkarahisar yoluyla ihraç edilmektedir. Fakat en çok Temmuz, Ağustos, Eylül, Ekim-Kasım (Teşrinler) ve Aralık (Kanunievvel) aylarındadır.

Tirebolu Kazasının köylerinin büyük kısmı hayvanlarını kazanın güney tarafında yoğunlaşan yaylalarına çıkarırlar. Çoğu “Yağlıdere” istikametinde “Çakrak Yaylasına”, “Gâvurdağı” ve “Alağdıere” obalarına dâhil olurlar. Birazı da “Harşit Çayı” istikametinde “Ağaçbaşı”, “Karaovacuk” ve civarındaki obalara çıkarlar. Ancak bazı seneler yönlerini değiştirirler. “Harşit” ve “Yağlıdere” sularını takip etmelerine rağmen, yol çok arızalı olduğu için, halk hayvanlarını dağdan bayırdan yayararak geçirmek zorundadır. Merkez Kazası nahiyelerinden Keşap Nahiyesinin “Karabulduk” ve “Mencilis” Köyleri halkı da bazı seneler “Çakrak Yaylasına” gider ki, “Kümbet” yoluyla çıkarlar.

Merkez Kazasının “Paşakonağı”, “Bektaş”, “Kulakkaya”, “Çağman”, “Baybahan”, “Geğrez”, “Kümbet” ve “Karagöl Yaylaları”nın kazanın bilinen yaylaları olduğu söylenmişti. “Bulancak” ve “Piraziz Nahiyeleri” hududu dâhilindeki köyler ahalisinden birazı “Abdalsuyu” boyunca “Paşakonağı”na giderler. Ordu'nun Perşembe Nahiyesi ile Bulancak ve Piraziz Nahiyeleri köylerinin hemen çoğundan kalkanlar “Pazarsuyu” boyunca takiben ve aynı şekilde Giresun Vilayetine sınır olan “Ebulhayr” ve birkaç köyü de Ordu Vilayetinin “Melet Suyu”nun güney kısımlarından aşarak “Bektaş Yaylasına” çıkarlar. Perşembe Nahiyesinden gelen yaylacılar az olmakla birlikte, her sene muntazam ve belli bir kafile halinde gelmedikleri için miktarının yaklaşık bir surette tespiti mümkün olamamıştır.

Giresun Kazasının bazı köyleri kısmen Şebinkarahisar şosesi yoluyla, kısmen de “Aksu” ve “Kümbet” istikametinde “Kümbet”, “Çağman”, “Kulakkaya” ve “Damdere Yaylalarına” giderler. Merkez Kazasına bağlı Keşap Nahiyesinin “Harmandarlı”, “Gönüllü”, “Kaşaltı”, “Balıksu”, “Cingiran” ve “Saraycık” Köyleri halkından bazıları da Aksu, Kümbet ve Yağlıdere istikametlerinde Karahisar'ın “Başyayla” ve “Kazankaya Yaylalarına” giderler ise de, her sene aynı yaylaya çıkmazlar, köyler de değişir yaylaları da değiştirirler.

Köyler halkından bazıları çoğunlukla bir köylüye hayvanlarını vererek yaylaya yollarlar. Bir yaylaya birçok köyden hayvan getirilerek yayılır. Fakat aynı yaylaya ertesi sene başka köylerden de yaylacı gelir, geçen seneki yaylacılar ise

başka yaylalara gider. Kısmen gelenlerin çokluğu kısmen de hareketliğin büyüklüğünden ötürü, bu köyleri bir daire içinde haritada göstermek mümkün ve uygun görülmemiştir. Örneğin; “Çakrak Yaylasına” varsayalım ki önceden on üç (13) köy çıkmışsa, bu defa on bir (11) veya on yedi (17) köy çıkarsa da, bu köylülerin bir kısmı buradan ayrılarak başka yaylalara giderler. Bu nedenle gerçekten Giresun Vilayetinin yaylacılarını kesin ve açık bir şekilde bir işaret içinde göstermek mümkün değildir. Yine aynı sebepten yaylacı köyler ile hayvanlarının tahmini miktarını göstermek de mümkün olamıyor.

Erbaa Kazasının “Ziğdi⁵ ve Emeri Köyü”⁶ halkından “Erbaa Türkmenleri” adı ile bilinen yaylacılar muntazaman gelmektedir. Bunlar tahmini olarak 35-40 hanedir. On bine (10.000) yakın davar ve beş yüz (500) kadar “karasığır” ile iki yüz (200) kadar “atları (feresiye)” vardır ki, bunların çoğu “kısrak”tır. Bunlardan bir kısmı Samsun Vilayetinin Bafra Kazasının “Güvemlik”, “Gazibaba” ve “Nohutluk” mevkiilerinde, birazı da “Çarşamba Kazasında” kışlar. Bahar başında Samsun’dan ayrılıp Erbaa ve Niksar Kazalarını aşarak Ordu Vilayetine dâhil olurlar. Ordu’nun “Çambaşı Yaylası” hizalarında ve daha çok bu yaylanın güney kısımlarından yayvan bir tarzda Giresun’un bereketli yaylası olan “Karagöl Yaylasına” gelirler. Buraları da hep açıktır. Bunların Giresun Vilayetine dâhil oldukları sınırlarda bir köprü ve geçit yoktur. Giresun Vilayetinin diğer köylüleri yaylalarına gittikleri zaman, bunlar da yayılarak ve açılarak dereden tepeden geçmek suretiyle “Karagöl Yaylasına” çıkarlar.

Bunların geliş ve dönüşlerinde takip ettiği yol, şimdiye kadar yapılan araştırmalara göre şöyledir: Dönüş Yolu: Giresun, Ordu, Niksar, Erbaa, Bafra ve Çarşamba Kazaları. Geliş yolları da çok az bir farkla aynı istikametten ibarettir.

Bu Türkmenler kısmen hayvancılık ve kısmen de rençberlik ile geçimlerini sağlar. Memleketlerinde “Ziğdi Nahiyesinde” oldukça ziraat yapıyorlarmış. Çalışkan, asayiş seven, zindedirler ve mutaassıp değillerdir.

Hülasa, Şebinkarahisar Vilayeti yoluyla gelecek sürüler için bu vilayette bir, bir de Giresun-Karahisar şosesi üzerinde ve tam sınırda bulunan “Eğribel” adlı mevkiide birer “muayene istasyonu” kurulmalıdır. Eğribel, yayladır ve burada candarma karakolu vardır, fakat köy değildir.

Türkmenlerin Giresun Vilayetine dâhil oldukları mevki de tayin ve tespit edilmiş olmak üzere, Ordu’nun “Çambaşı Yaylası” güneyinde bulunan “Gâvur

⁵ Metinde değişik şekillerde okunabilecek iki ayrı yazımı var ise de, doğrusu benim yazdığım gibidir.

⁶ Metinde “Emiri” şeklinde yazılı ise de, 1935 yılında “Emeri” olarak kayıtlıdır.

Bükü” adlı yerde de (burası köy değil, obamsı bir yerdir) bir “*muayene istasyonu*” kurulması münasip olur. Aynı şekilde Ordu Vilayeti dâhilinde de uygun bir yerde bu maksat için bir istasyon kurulması lazım gelmektedir.

Giresun Vilayeti dâhilinde yaylalara gidip gelen halkın hayvanları çeşitli yerlerde ve açık alanlardan, dere ve bayırlardan getirilip götürüldüklerinden dolayı, bunlar için bir muayene istasyonu kurularak muayene edilmelerine imkân yoktur.

Karayaka Koyunları⁷

Karayaka ırkı, Anadolu’nun Karadeniz sahili ile civarında bulunan bir ırktır. Bu ırkın Türkiye, Bulgarya, Romanya ve Rusya Karadeniz sahilindeki ince kuyruklu ırktan olması ihtimali kabul edilebilir.

Yayıldığı saha: Ordu, Fatsa, Ünye, Terme, Çarşamba, Bafra, Alaçam, Sinop (Sinop’ta Balcıoğlu elinde 1-2 bin baştır), Mesudiye, Niksar ve Erbaa’da bulunur. Amasya’da bulunmaz. Amasya’daki koyunlar, Ardahan muhacirleri tarafından getirilmiş siyah ve uzun kuyruklu Ardahan koyunlarıdır. Bunlar, kuyrukları yağlı (2-2 buçuk kilo kadar), geniş ve yassı olan ırka mensuptur. Hâlbuki karayakaların kuyruğu ince ve uzundur, ağırlığı azdır.

Karadeniz sahilinden başka Düzce’de de bulunmaktadır. Düzce’ye Ordu muhacirleri tarafından getirilmişlerdir, mevcudu 1.000-2.000 kadardır.

Özellikleri: Karayaka, uzun kuyruklu ırktandır. Besililerde kuyruk dibinde 8-10 santim bir yağ kütlesi bulunur. Bu yağ kütlesi, kuyruğun ortasına kadar devam eder. Sonraki kısım cüzi bir yağ ile aşağıya iner. Bu şekliyle kuyruğun dibinden itibaren 6-10 santim kısmı yağlıdır. Yağ kuyruğun ucuna doğru tamamıyla azalır ve kuyruk inceler. Koyunun yüksekliği 40-50 santimdir.

Karayaka koyununun ön kısmı (cephesi) geniş ve düzgündür. Başı ufaktır, başının üzerinde yapağılar bulunur. Başındaki yapağılardan dolayı başı hotozludur (kâküllüdür), boynuzları kalındır, helezonidir. Dişiler nadiren boynuzlu olur, erkekler boynuzludur, bedeni uzundur. Hatta “*Çakrak kabilesinde (cinsinde)*” kaburga kemiğinin bir adet diğer koyunlardan fazla olduğunu söylerler. Beden ağırlığı yaşını geçmiş burma erkeklerde 21-24, dişilerin en iyisinde 15-16 kıyyedir. Sıradan ağırlık ise 12 kıyyedir. Karayakalarda erkek doğumu dişilerden fazladır.

Bu ırkta iki numuneye tesadüf edilir:

1) “*Çakrak*”.

⁷ İhsan Abidin, *Türkiye’de Koyun Yetiştirilmesi ve Irkları, Yapağıcılık İlimi*, İstanbul, Vatan Matbaası 1340 (1924), s. 67-69.

2) “*Karagöz*”.

Çakrak Numunesi: Tirebolu’dan Giresun civarına kadarki sahaya yayılmış olup; başları, ayakları ve kuyrukları siyah olan bu cinse bu isim verilir. Bunlara bazen “*Çepni*” denilir. “*Çakrak*”, bu mıntıkadaki bir nahiyeye izafetle verilmiş bir isimdir⁸. Yine bu “*Çakrak numunesi*” içinde “*Kürtün Köyüne izafetle kürtün kabilesi (cinsi)*” vardır ki, bu koyunların başı sarı ve tüylüdür. Ayakları da tüylüdür. Bedeni sarıdır. Yüzde 30 oranında siyah vardır.

Bunların kuyrukları uzundur, ayak kırılma yerinin aşağısına kadar sarkar. Reşadiye, Niksar ve Erbaa taraflarındakilere “*kama kuyruk*”⁹ denir.

Karagöz Numunesi: Sahil boyunda olanlardır. Kuyrukları daha incedir. Karagözlerde yüzde 5-10 oranında siyah renk bulunur. Çoğunlukla beyazdırlar. Ağırlığı çakraktan azdır, ortalama 16-19 kıyye gelirler. Süt hasılatı yıllık ancak 25-30 kıyyedir, bir defa sağılırlar, kuzuları analarından ayrılmaz.

Bu ırkın yapağısı da kaba ve kalındır. Ortalama yapağı hasılatı 500 dirhemdir. Erkekler senede iki defa kırılır. İlk kırıkında 500, Kasım güz kırıkında 250 olmak üzere toplam 750 dirhem yapağı verir.

Et: İstanbul’da “*kıvırcık*” yerine satılır. En çok ihraç edildiği memleket İstanbul ve İtalya’dır. Ağustos ayında “*Alaçam Panayırı*” karayakaların en çok alınıp satıldığı mevkidir. Panayırda özellikle toklular toplanır, deniz ve kara yoluyla İstanbul’a yollanır.

Balkan Harbi dolayısıyla kara yoluyla sevkiyat yapılmamış ise de uygun zamanda yine başlanacağına tüccarlar teminat veriyor. Kara yoluyla giden koyunlar iyice beslenip kasaplığa en elverişli bir zamanda piyasaya çıkarılmaktadır. Deniz yoluyla sevkiyatta ise, koyunların yorgunluktan dolayı bozulduğunu sahipleri söylüyor.

Çakrak numunesi (cinsi) Bafra’ya gelmez. Doğrudan doğruya Çambaşı’ndan yola çıkar; Mesudiye, Reşadiye, Erbaa ve Çerkeş yoluyla hareket eder. Bolu üzerinden Düzcü, Adapazarı yoluyla İstanbul’a gelir. Diğerleri Fatsa, Çarşamba, Bafra, Terme ve Samsun civarında toplanır, oradan 20 Nisanda Kastamonu’ya Ilgaz Dağlarına doğru hareket eder. Ilgaz dağlarında 15 Ağustos kadar kalırlar. Ilgaz’da toklular kırkılır, 12 Haziran’da burulur. Ağustosta “*güz*

⁸ “*Çakrak*”, esasta nahie değil köydür ve 1935 yılı itibarıyla Tirebolu Kazasının Esbiye Nahiyesine bağlıdır. Şimdi (2018 yılı) ise Alucra İlçesine bağlı bir köydür.

⁹ Tirebolulu tarihçi Nazım Kuruca Bey, Giresun’da ve özellikle Tirebolu’da bu tür koyunlara “*kamçı kuyruk*” dediğini bildirmiştir, kendisine teşekkür ederim.

yünü” alınır. Ondan sonra Ilgaz’dan yine Çerkeş yoluyla Gerede, Bolu, Düzce, Adapazarı ve İzmit’e gelirler. Düzce’den itibaren Düzce, Adapazarı ve İzmit’te kiralanana meralarda kalırlar. Bu son meralara 40 günde ulaşırlar. İstanbul’a da Kasım ayından sonra gelmeğe başlayıp Şubat ve Mart ayına kadar devam eder. Harpten önce İstanbul’a kara yoluyla 50.000 kadar geliyordu. Her zaman 30.000’den aşağı değildi. Şimdi 20.000 kadar gelmektedir.

Hastalıklar

Karayakalarda distum ve pastorollos görülmektedir. Ekinokok nadirdir. İstanbul’da kırçan=pastorollostan çok telefata verdiği için yazın buralarda bulundurulmaz.

Yetiştirme Usulü

Karagözler, çakraktan daha çok kışa tahammül ederler. Zaten bu havalinin koyunları gece daima meradadırlar.

Karayaka ırkında yetiştirme ciheti ancak etçiliktir. Süte o kadar önem verilmez. Koyunlar bir defa sağılır. Kuzular iyi emdirilir. İslahı hakkında alınacak tedbirler, kıvırcıktan çok farklılık göstermez.

Ek: Karayaka ve Herek¹⁰ Ovaları Koyun Tacirlerinden “Bâc”, “Ayak Bastı” ve “Mürûriye” Adlarıyla Şiran, Gercanis¹¹ Karahisarışarki, Tokat, Sivas ve Osmancık Kazalarında Para Alınmaması Hususunda 1809 Yılı Padişah Emri¹²

Karayaka ve Herek ovasından celeb tâifeleri marifetleriyle beher sene Dersaadet lazimesiyçün tevârüd eden kurbanlık ağnâmdan “*toprak basdı*” ve “*bâc*” mütâlebesi ve nâm-ı sâir ile esnâ-yı râhda celebelerce cevri ü ezâ ve rencide olunduğu malum-ı âlileri buyuruldukdâ, Erzurum ve sâir aşiret celebânına ita ve ihsan buyurulan emri-âli misillü işbu Karayaka celebelerinin dahı yedlerine bir kıta fermân-ı âli inâyet ve ihsan buyurulmak bâbında emri ü fermân hazret-i men-lehül-emrindir.

Şiran ve Gercanis ve Karahisar-ı Şarki ve Tokad ve Osmancık ve Sivas Nâiblerine ve sâir zâbitâna

¹⁰ “Herek”, Erbaa ilçesinin sonradan taşındığı bugünkü yerdir ve yöresel olarak “Erek” denmektedir.

¹¹ Şimdi Erzincan İline bağlı Refahiye İlçesidir.

¹² BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), C. BLD (Cevdet Belediye), 75/2.

Âsitâne’nde mütevattın ibâdullahın havâyc-i zarûriyyelerinden olub ol havâliilerden müretteb ve matlûb olan ağnâmdan esnâ-yı râhda ve bir mahalde “bâc” ve “toprak basdı” ve “mürûriyye” ve sâir bahâne ile kimesne tarafından bir nesne talep olunmayarak doğru Der’aliyye’ye sevk ve tesribi husûsuna ihtimam ve dikkat olunması öteden beri bâ-evâmîr-i aliye cümleye tenbih ve tekid olunmuşiken Şiran vücûhundan “*Giliftin-oğlu Süleymân*”¹³ ile Karahisar-ı Şarki Kazasında sakin “*Said Beg*” o makûle Der’aliyye’ın mürettebâtından olan ağnâmın beher sürüsünden ikişer re’s ağnâm ile ikişer guruş Karahisar-ı Şarki voyvodası tarafından otuz beşer guruş ve Sivas “*Cinci-oğlu*” beşer guruş ve Gercanis cânibinde maden emini ve Tokad voyvodası taraflarından birer ve Osmancık voyvodası tarafından dörder re’s ağnâm talep ve ahziyle ashâb-ı ağnâmı tazyik ve rencide etmekte oldukları bu defa vâsıl-ı sâmia-i şehriyârânem olub bu husus rızâ-yı hümâyûnumun hilâfı ve fermân-ı şâhânemin mugâyiri olduğundan mütâlebât-ı merkûmenin külliyyen defi irâde-i seniyyem muktezâsından olmakdan nâşi siz ki mevlânâ ve a’yân ve sâir mûmâilehimsiz ba’del-yevm o makûle Der’aliyye’me ağnâm getüren tâcirlerden “bâc” ve “toprak basdı” ve sâir bahâne ile gerek merkûmlar taraflarından ve gerek sâir kimesneler cânibinden bir akçe talep ve ahz olunmaksızın doğru Der’aliyye’me irsâl (ve) imrârına ihtimâm ve dikkat eylemeniz fermânım olmağın, tenbihen ve tekîden işbu emr-i şerifim isdâr ve ...¹⁴ ile irsâl olunmuşdur. İmdi ba’del-yevm havâli-i merkûmeden Der’aliyye’me tevârüd eden ashâb-ı ağnâmın¹⁵ mütâlebât-i mezkûre ile teaddi etdirilmemelerine sa’y ü dikket eylemeniz matlûb-i mülûkânem idüğü ve bundan sonra dahı hilâf-ı fermân gerek merkûmün taraflarından ve cânib-i âherden “mürûriyye” nâmıyla nesne talep ve ahz olunduğu tahkîk olunur ise, o makûlelerin tedibleri icrâ olunacağı malûmunuz olduğda, ber-vech-i meşrûh amel ve harekete ve mefhûm-i emr-i şerifi(m) ve lâzım gelenlere ifâde ve tenbih ve hilâfından ittikâ ve mübâadet eylemeniz bâbında fi evâhir-i Ca sene [1]224 (1809 yılı Haziran ayının ortası).

Bu emrin 6 ve 9 Cemaziyülevvel 1229 tarihlerinde tekrar kayıtları vardır.

¹³ Belgede “*Giliftin*” şeklinde yazılı ise de, diğer Osmanlı kayıtlarında doğru olarak “*Giriftin*” diye yazılıdır ve yörede de böyle denir.

¹⁴ Emrin kimin ile yollandığı yazılı değildir.

¹⁵ Metinde “ağnâm ashâbın” diye yazılmıştır.

Kaynakça

BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), C. BLD (Cevdet Belediye), 75/2.

İhsan Abidin, *Anadolu Ziraat ve Yetiştirme Vaziyeti (Morfoloji, Kİlimateoloji, Ziraat ve Yetiştirme Şerait-i Tabiiyye ve İktisadiyyesi, Anadolu Mecmua-i Hayvâniyyesinin Menşeleri ve Tasnifi)*, I, Resimli Ay Matbaası Türk Limited Şirketi, İstanbul 1928

İhsan Abidin, *Türkiye'de Koyun Yetiştirilmesi ve Irkları, Yapağıcılık İlmi*, İstanbul, Vatan Matbaası 1340.